

EENE LIJST
 EN
KORTE OPHELDING
 VAN EENIGE
FRIESCHE WOORDEN,
SPREEKWOORDEN EN SPREEKWIJZEN,
 DOOR
R. POSTHUMUS.

(*Vervolg van deel I, blz. 248*).

Fórstálle, oude kleederen verstellen, verhelpen; ook *de kij fórstalle, omstalle*, van de eene stal op de andere zellen; het laatste *omstalle* wordt ook gebruikt voor onderling omzetten, omruilen, vooral met beesten. *Ik fórstal, fórstalle, fórstálle, fórstalje*.

Fórtjirmerij, of *fórtzjirmerij*, voorgespeas, voorgeschreeuw, voorspellend gezang der vogelen, of eenig ander geluid, naar het bijgeloof onzer Heidsche vaderen. Ons *kermjen*, kermen, het Fransche *charmer* (spreek uit *sjarmé*), oorspronkelijk, geluid geven, zingen, tooveren, zijn een met dit *tzjirmje*.

Fortredde, of, misschien wel zoo naauwkeurig naar den oorsprong van dit woord, *fortrette*,

vervelen, tegenstaan, verdrieten. Dit werkwoord wordt alleen in den derden persoon gebezigd. *It fortret mij, it fortrette mij, it het mij fortret, fortrette.* Naar de spraakkunst moet men, als men deze geheel onjuiste, ja, ongerijmde, benaming gebruiken wil, dus dit een onpersoonlijk werkwoord noemen. Het is uit denzelfden wortel gegroeid als *rekken, trekken, vertrekken, trahere* in het Latijn, *traire*, en ook *trahir*, hoe afwijkend in beteekenis dan ook, in het Fransch, en *traet, traethed, fortraedelig* enz., in het Deensch. Zelfs zoude ik ons *dragen, verdragen, verdraagzaam* enz., hier ook toe brengen. In al deze woorden vinden wij toch denzelfden gang van denkbeelden, in hunne zoo zeer verschillende toepassing. Het grond-denkbeeld zal wel dat van *rekken, uitrekken, verlengen*, zijn. En de grondstoffen, waaruit zij gevormd zijn, vinden wij misschien in *ta, te, ti*, enz., en *ra, re, ri*, enz., welke, met elkander ineen gesmolten, *tra, tre, tri*, maken.

Fortriettich, vervelend, onaangenaam. Wij zeggen dus: *dat is in fortriettich werk*, dat is een lastige en langdurige arbeid. Iets anders in de toepassing is *in dreech werk*, een ook wel duurzame, maar tevens meer zware, arbeid, hoezeer dan te gelijk *dreech* in *triettich* van éénen oorsprong zijn. Nog hebben wij de spreekwijzen: *it is in lanch fortrek, it jouwt in lanch fortrek*, het is van langen duur, van eene zeer langdurige moeite, het geeft veel en langdradig werk.

Fortuteasje, te niete, verloren gaan. Dit woord is niet gemakkelijk te verklaren. Ik gis, dat het uit *for, tut* of *luit*, en *ejasje*, of, naar eene an-

dere vorming, *ease*, is zamengesteld. *Tut*, hier in deze samenstelling, welluidendheidshalve, voor *tuut*, *tuit*, of *toet*, zal dan zoo veel als het oud-Nederlandsche *tuyte*, bij KILIAAN, in de beteekenis van vat, wijnvat, en ook hoorn, te vinden, moeten wezen. Ook ons Friesch *tute*, eene verlengde, kromme, opening, of hals, van eenen thee- of trekpot, waar men de thee uitschenkt, moet men hierbij voegen. *Easje*, of *ease*, is het Nederlandsche *oosen*, bij KILIAAN putten, pompen, ledigen, storten, uit- of wegstorten, tegenwoordig *hoozen*, water scheppen uit een schip. Ons *oesdrup*, *oosdrup*, waar *oes*, *oos*, water beteekent, is als eene der erfdienstbaarheden in de regtsgeleerdheid bij ons bekend. *Easje* is dus hier eigenlijk in eenen zoogenaamden onzijdigen zin, voor vloeijen, wegvloeijen, of vervloeijen, te nemen; en dit maakt geene zwarigheid, hoewel wij thans dit woord alleen, zoo als de spraakkunst het noemt, in eenen bedrijvenden zin bezigen, daar werking, hoe men die ook noeme en onderscheide, toch altijd werking blijft, en de natuur der taal zich niet naar de geboden en wetten der taalkundige wetgevers wil rigten. De eerste en zinnelijke beteekenis van dit woord zal dus wel die van wegvloeijen uit een lek vat, of door de tuit, of hals, van eenen theepot, of zoo iets, zijn. Weet iemand hier eene betere verklaring van te geven, zulks zal mij aangenaam zijn; de hier voorgedragene verklaar ik zelf voor niets meer, dan eene, nog al eenigzins gedwongene, gissing.

Fykje, snijden met een mes, vooral iets zeer onhandig snijden, versnijden. In dezen laatsten

zin gebruikt men vooral *forfykje*, *te* (in den zin van het Engelsche *too*, één met *for* in beteekenis) *fykje*. In het Schotsch woordenboek van JAMIESON vind ik *to fike*, *fyke*, *feik*, ook in de beteekenis van eenig ding met ijver, maar op eene ongeschikte wijze, doen, op iets moeite aanwenden. Dit Schotsche woord, hoewel anders gewijzigd in het gebruik, zal wel een en hetzelfde zijn met het onze. Met *fykje* is ook naauw verwant *fegen*, snijden.

Fyksel, de schillen, stukjes en spaanders, die van het *fykjen* komen en overblijven: zoo als van *snijen snijsel*, snijdsel, komt. *Wat leit it hjir fol fyksel!* wat ligt het hier vol van spaandertjes, snijdsel! zeg men wel, als een kind op zijne wijze aan het snijden geweest is.

Fyskje, ook *forfyskje*, vooral onder de schoolkinderen gebruikelijk, in den zin van verklikken, aanbrengen, het kwaad, of de guitestukken, van een kind bij den meester aangeven. In *fyske-bel* noemt men met verachting een kind, dat werk, of eene gewoonte, van zulk aanbrengen en verklikken maakt. In deze beschimpende benaming is *bel* waarschijnlijk hetzelfde met *bellens*, vodden, flarden, lompen, in de spreekwijze: *flarden in bellens*, oude lompen van kleederen; van hier, nietswaardige dingen in het algemeen. *Wetter- en seepsopboel*, eene waterbel, eene zeepbel, kunnen wel aanleiding gegeven hebben tot die kwade beteekenis van het woord *bel*, hetwelk anders de grondbeteekenis heeft van rond, verbeven, naar buiten zoo wel als naar binnens, convexe en concave rondheid. In het Schotsch is *billie*, *billy*, een verachtelijke,

nietswaardige, knaap. *Fyskje* staat misschien in verwantschap met het IJslandsche *fysa*, ingeven, inblazen, aanstoken; hiervoor pleit en de gelijkheid van vorm en de overeenkomst in de beteekenis dezer beide woorden. Maar mogelijk kunnen wij den oorsprong van ons *fyskjen* ook nader bij huis vinden, in het oude *fisch*, fiscaal, handhaver der gerechtigheid, en zoo ook aanklager; aan zulke *verba denominativa* hebben wij in het Friesch toch eenen grooten overvloed. Misschien is uit dit *fisch* ook ons *fiskje*, *hjr of der nei*, *op- uut fiskje*, in den zin van opsporen, opzoeken, uitvragen, enz. enz. Hoe dit ook zij, *fischen*, in de aangegevene slechte beteekenis des woords, het *genus execrabile delatorum*, waren ten allen tijde de pest der maatschappij.

Gabel, eene vork, met twee ijzeren, lange, tanden, ook met houten, die men bij het koolzaaddorschen gebruikt, en eenen korten steel. Men bezigt deze werktuigen meest tot het wegdragen van stroo, waartoe zij, wegens die lange tanden, welke eene groote hoeveelheid daarvan bevatten kunnen, zeer geschikt zijn. In het Hoogduitsch (verschillend kan dus de mensch een en hetzelfde woord toepassen) beteekent *gabel* ook een vork, waar men mede eet. De grootere, de verbazend veel grootere, rijkdom aan begrippen en voorwerpen, in den menschelijken geest en in de natuur, in verhouding tot den voorraad van woorden, is de oorzaak van de zoo menigvuldige, dikwerf zeer onderscheidene, beteekenissen van een en hetzelfde woord. De oorsprong van dit woord zal wel in *gab*, *gaf*, waarvan *gaffel*, één in

beteekenis met ons *gabel*, *gap*, *kap*, enz. enz., gezocht moeten worden, wier grondbeteekenis openen, van elkander doen, splijten, vatten, enz., zal zijn. Het toevoegsel *el* is of een voornaamwoord, vergelijk *il*, *ille*, of de tongletter *l*, één in den grond met *r*, als teeken van werker en werktuig; *stoffer*, werker en dat, waarmede hij stoft; *klopper*, die klopt, en zijn werktuig, *in houten klopper*. De tongletter *r* vinden wij echter meest als uitgang in de benamingen van werkers, de *l* meer in de uitgangen van woorden, die werktuigen aanduiden.

Gapje, verwant aan het vorige, komt in onderscheidene beteekenissen, wier vergelijking en vereeniging ons den geest der taal beter kan leeren kennen, bij ons voor. Het is niet alleen gapen, den mond openen; maar ook, in de spreekwijzen: *immen oon-*, *neigapje*; *nei immen*, *hij of der nei*, *gapje*; *wat stietste der te gapjen?* zoo veel als, iemand aanstaren, strak naar iemand, of naar iets, zien; *wat staat gij daar te staroogen?* Ook beduidt dit woord huilen, luid schreijen, roepen en schreeuwen: *it loed utgapje*; *wat begappeste?* Zoo gebruikt GYSBERT JAPICX het, en zoo gebruiken wij het nog. Dit is geen misbruik en *patois*; maar de eene beteekenis ligt in, en vloeit uit, de andere, door toepassing van het meest zinnelijke op hetgene daarmede in verband staat zich gelijktijdig dikwijls daarmede vereenigt, en daardoor het meest te kennen geeft: de eerste is hier een gapende mond. In andere talen, met name weder in het Schotsch, waarin zeer veel Friesch is, vinden wij denzelfden loop van

denkbeelden in de toegepaste beteekenissen van dit woord.

Gállegens, galziekte, vooral onder de schapen; van de menschen gebezigd, geeft het meer eene geringe ongesteldheid der gal, of de beginselen der galziekte, te kennen, *Gállige schiep* zijn zulke schapen, welke aan de galziekte zijn; een mensch is *gállich*, bij wien de blijken eener ongestelde gal min of meer zich openbaren.

Gaarje, scheef loopen, eene kromme rigting hebben, van de zijde, of een der einden, van een stuk land gesproken. *Gaarje* is één met *keeren*, het Latijnsche *gyrare*, het Grieksche *γυρεύειν*, *γυρόειν*, gieren, guren, draaijen, keeren, wenden, enz. *In stik lán garet* dus, als de akkers, *ekers*, aan den eenen of anderen kant, of op het eene of andere einde, van hetzelfde niet alle even lang zijn. Op het oudland in onze provincie, althans aan den noordkant, heeft men zulke scheef loopende stukken land menigvuldig; weinige, of geheel geene, in de later ingedijkte polders en op het nieuwland, of het *Bild*; de reden zal wel zijn, dat men in vroegere tijden, bij mindere verlichting, op het oudland, bij de verdeeling en afslatting van den grond in stukken land, den loop der kromme laagten en slenken, zoo als de natuur die gevormd had, in het graven der sloten gevolgd is. In de afslatting der later ontgonnen landen zag men, bij een meer geoefend oordeel en onder andere omstandigheden, meer op de rechthoekige gedaante, als gemakkelijker en fraaijer.

Garich, scheef loopende (van een stuk land).
Garen hebbende, waaraan garen eigen zijn, wil

*

dit eigenlijk zeggen: want de uitgang *ich* is hier zoo veel als bezittende datgene, wat in het eerste lid des woords wordt uitgedrukt.

Gare, gaar (in), een akker, smalle strook van een stuk land, die zoo scheef uitloopt. In het Schotsch is *gair, gare*, een driehoekig stuk stof, in het onderste gedeelte van een hemd, of ander kleet, gezet, even zoo als bij ons *geer* hetzelfde beteekent.

Gearre, gader, zamen, in de spreekwijze: *te gearre farre*, te zamen, dat is, in gemeenschap van het genot der voordeelen, varen, visschen. Deze manier van spreken gebruiken de visscherlieden te *Wierum* en in het *Moddergat*, om daarmede te kennen te geven, dat twee, drie, vier, of meerdere, visschersnikken, of aken, zich onderling vereenigd hebben, ten einde met elkander de winst der vischvangst in eene *teelt*, tijdperk van visschen, te deelen. *Te gearre*, te gader, kan dus even goed vijf, of zes, als twee, te zamen tot een zeker doel vereenigd, te kennen geven.

Geer, gaar, in geer iten, hetzelfde als *noach iten*, eten, dat wel gemaakt, dat is, wel gekookt, is. *Geer* is hier verwant aan het Deensche *gøre*, maken, in vele beteekenissen, en aan het oud-Nederlandsche *gaerwen, gerwen*, bij *KILLIAAN*, bereiden, klaar maken.

Geer, in de spreekwijze: *jae binne ir om geer*, zij zijn aan elkander, zij vechten. Hier is *geer* weder, naar dat het mij voorkomt, meer onmiddellijk verwant aan *ga, gader*, te zamen, waarvan nog eene groote menigte van uitspruitsels in onze taal gevonden wordt.

Gewant, sterk, zwaar, gezet, van lijf en leden. *In gewante kerel*, een sterk, zwaar, persoon; met meer of mindere verachting, of althans minachting: *in gewanten hont*, eigenlijk, een sterke, zwaarledige, hond, dat is, manspersoon. *Gedraaid* zeggen wij ook in dien zin, en daarom gis ik, dat *gewant* van *wenden*, draaijen, keeren, komt, of het Friesche *wine*, *woon*, *woon*, in het onvolmaakt verleden en verleden deelwoord, met eene eenigzins harde *o*, naar *ou* trekkende, en daarom door GYSBERT *uw* geschreven.

Gewent, in *in gewent lán*, is een afgesloten en in zijne grenzen bepaald stuk land, waarvan er twee, drie, of meer, een *kabel* uitmaken. *Wende* is in het oud-Duitsch afkeering, wering, hindering, en dus de grens, waardoor iets gekeerd wordt. *Gewand* wordt door SCHMELLER, in zijn Beijersch woordenboek, deel IV, blz. 102, opgegeven in den zin van een *akker-bed*; ook vindt men daar in dien zin het Duitsche *Gewende*, en tevens *Anwand*, in de beteekenis van *rand eens akkers*. *Wend* zal dus ook hier, in den zin van keeren, omkeeren, de stam wel wezen.

Gewier; *in schoon gewier*, een voordeelig gewas, vooral van de veldvruchten. Ook beteekent *gewier* het weder, de voorname oorzaak van een gunstig veldgewas. Oorzaak en werking liggen in elkander, en worden dus gemakkelijk en veelvuldige malen in de taal voor een en hetzelfde genomen, en met elkander verwisseld. Over de eenzelvigheid van *wier* met *wier*, *waar*, het onvolmaakt verleden van het hulpwerkwoord *zijn*, en van *was*, in *gewas*, met *was* van datzelfde werk-

woord, kan ik mij hier niet verder uitlaten, en voor den eenigzins geoefenden taalkenner is dit ook overtollig.

Gibben, *åde*, *wylde*, *gibben*, eene soort van halfwilde duiven, welke men op *doue-matten*, *duivetillen*, houdt, en die tussehen de *njuete* en *hout-douen*, tamme en boschduiven, in staan. Zoude *gibben* in verband staan met *gib*, in het Fransche *gibier*, wild, vooral vogelwild, op de jagt gevangen, en ook eene soort van valk, op de jagt gebruikt, en, naar MÈNAGE'S opgave, in het Latijn *gibbosus* genaamd? Naar JAMIESON is *gib*, *gibbe*, in het Schotsch, een gesneden kater, en *gebbie*, of *gabbie*, de krop van eenen vogel. Maar al deze overeenkomsten brengen ons geene stroobreedte nader aan de grondbeteekenis van dit woord. En ik weet er niets meer bij te doen, dan alleen de vraag, of *gib* ook zijn wortel kan hebben in *gap-je*, *gabber*, *gibber*, *gab*, *gabble*, *gibe*, in den zin van geluid geven, zoo als de duiven bij het *mèren*, of paren, doen, of wel in eenige andere hunner beteekenissen?

Gikjeie, of *gekjeie*, en, wat hetzelfde beteekent, *gik-* of *gekschere*, gekheid, kortswijl, onderling maken, spelen. Ik voeg deze, anders zeer bekende, woorden hierin, om te doen opmerken, dat hun eerste lid het zelfstandige woord *gek*, *zot*, welke dan ook zijn oorsprong en eerste beteekenis zijn moge, is, en dat *jeie* en *schere* hier in het algemeen beduiden, zich aanstellen en gedragen. *Jeie* is hier meer bepaald, heen en weder loopen, of elkander doen loopen, voor den gek doen loopen, jagen. *Jeie*, *jagen*, *jachtje*, welk laatste

Friesch, en een is met het Beijersche *jügeln*, van kinderen, die schreeuwend bij luune spelen heen en weder loopen, staan alle in verwantschap met *gangen*, *gaan*, het Duitsche *gegen*, *Gegend*, *begeggen*, ons *jegens*, *bejeggenen*, daar *j* en *g* wisselen, of eigenlijk een zijn. Ons *jachtje*, heen en weêr vliegen, wordt vooral van wilde en geile vrouwspersonen gebezigd. *De pòls jagget him*, zeggen wij van iemand, wiens bloed onnatuurlijk snel omloopt. *Schere* zal hier ook ten naasten bij zoo veel zijn als draven, loopen, veel beweging maken, en zoo zich gek aanstellen. *Scheer dij wei!* of *scheer dij!* zeggen wij voor: loop heen! pak u weg! In het IJslandsch is *skirr* en *skiarr* weg-, terugspringend, vlugtig, vlugtend, voort- en ook in het geheim wegvlugtend. Men kan hierbij voegen het Grieksche *σκαίρω*, *σκιρτώ*, ik spring.

Gledstien, gladsteen, een rond, donkergroen, glas, van boven bol- en van onderen holrond, waarmede de vrouwen, voorheen echter meer dan nu, het schoone linnen na de wasch gladstrijken. Nu gebruikt men daartoe meer eenen gladmangel, *in gledmangel* in het Friesch, welke genoegzaam bekend is. Doch ook bezigt men tot dit einde *in hánmangel*, een handmangel, die met de hand over het linnen geschoven wordt door ééne vrouw; ook heet deze wel *stokmangel*, omdat hij bestaat uit een stok en plank, welke laatste over de rol of stok, op of in het linnen liggende, geschoven wordt. Het strijken van het linnen met den gladsteen noemt men *gledje*, glad maken, doen glauzen.

Glierje, *opglierje*, opklaren, helder worden, van de lucht gesproken. Van oude lieden hoord*

ik nog wel eens de spreekwijze: *de loft glierret op*, de lucht klaart op. Tegenwoordig zegt men daarvoor meer: *de loft kleeert op*, *scheert op*, enz. De Heer E. EPKEMA had GYSBERT's *glier*, deel I, blz. 194, in *Psalm 33*, vers 1, in zijne uitgave van diens werken, dus niet moeten veranderen in *blier*, en dat nog te minder, omdat *blier* en *luwd* onvereinigbaar zijn, althans volgens het ingevoerde spraakgebruik. *Glierje* is een in oorsprong met *kleeerje*, zamengesteld uit *ge* en *lierje* en *ke* en *leerje*; daar er, naar mijn inzien, als twee medeklinkers, die werkelijk, en niet alleen in naam, twee zijn, onmiddellijk op elkander volgen, dikwerf eene zamentrekking, door het uitvallen van den klinker achter den eersten, plaats heeft.

Glimkje, een weinig glimlagchen, hetzelfde als GYSBERT's *wyt laeytsje*, wit lagchen; deze uitdrukking is ontleend van het blinken der tanden bij dat lagchen. *Glimkje* beteekent op zich zelf blinken, schijnen, enz., van hier, een weinig blinkend lagchen. Van dit werkwoord komt *glimke*, een glimlachje: zoo vraagt eene moeder, met haar kind spelende, wanneer dit hare liefde met geen' glimlach wil beantwoorden: *kin ir dan nin glimke oaf?* kan er dan geen glimlach af, of op staan?

Glimme, hetzelfde; en hiervan weder *in glim*, een glimlach. Ook wordt dit en het vorige werkwoord van de lucht gebruikt; zoo als: *de loft, it waar, glimt, glimket, op*, de lucht, het weder, klaart op. Hieruit zien wij, dat *lucht* en *weder* zeer naauw in de voorstelling van den mensch vereenigd zijn; het weder openbaart zich toch in de lucht, en de plaats, waarin iets is, of zich ver-

toont, staat in de engste verbinding met datgene, wat er zich in openbaart. Even als *glierje*, zijn ook *glimme* en *glimkje* zamengesteld uit *ge*, den wortelstam *lim*, vergelijk het Latijnsche *lumin-is*, de genitivus van *lumen*, enz., licht, en den uitgang van de onbepaalde, of zelfstandige, wijze van het werkwoord, *me* en *je*.

Glodse, eene kleine, gegravene, holligheid, of voor, om het water daarin langs te doen wegloopen. In *glodske* is de verkleinende vorm. De vorming van dit woord houd ik voor gelijk aan die van *glierje*, enz. De grondbeteekenis vinden wij in het oude *lijden*, gaan, over-*lijden*, weggaan, sterven, Friesch *lieden*, het Nederlandsche *leiden*, *loozen*, het water, water-*loozing*, volgens BILDERDIJK, ook *loos*, water-*loos*; breng hier ook toe den naam van een watertje, de *Leije*, den naam der rivier de *Lek*, enz. enz. Wij kunnen hiermede ook in verband brengen het Groningerlander *glyve*, eene reet, eene spleet; *laat*, in val-*laat*, of verlaat, en meer andere.

Gnibbelje, *oafgnibbelje*, knabbelen, afknabbelen, vooral van muizen, die een brood, of bolle, wittebrood, beknabbelen. *Begnibbelje*, beknabbelen, is er ook; en, als ik mij niet bedrieg, zegt men ook in het Friesch, met verwisseling van de *g* met de *k*, *knibbelje*, enz. De vorming van dit woord is alwederom uit *ge* en *nib*, *neb*, thans alleen vogel-*neb*, voorheen van algemeener beteekenis. Hiervan komt, met voorzetting van de sissende *s*, ter versterking, *snappe*, *snippe*, *snip*, de bekende vogel van dien naam, om zijnen langen bek aldus genoemd, enz. Een al te nieuwsgierig

kind, dat vraagt: *wat sil wij joed ite?* wat zullen wij heden eten? geeft men wel eens, om er zich af te maken, en het zijne al te groote nieuwsgierigheid te doen gevoelen, ten antwoord: *snippen mei lange bekken.*

Gnierdje (*oaf-*), afgnauwen, afknabbelen, bij voorbeeld, een been. Dit woord is mij in dezen zin door oude lieden opgegeven; misschien is het nu reeds geheel verouderd. GYSBERT heeft *to-gnierdje*, in de beteekenis van toe-gnaauwen, al graauwende iemand beschimpen, deel I, blz. 152.

Gnobje, kleinigheden stelen. Dit is alweder eene dochter der straks genoemde moeder, als ik niet miszie; het komt van *nab*, *neb*, *nib*, *nob*, en wordt in eenen overdrachtigen zin gebezigd. Van eenen *gnobber*, die kleine dieverijen pleegt, zegt men: *hij het lange fingers, kroemme fingers, hij is kroemfingerich*, hij heeft lange, of kromme, vingers, hij is kromvingerig. *Gnob*, in eenen verzamelenden zin, beteekent ook, allerlei kleine insekten.

Gnod, geheel; bij voorbeeld, in de spreekwijze: *de finger wier ir gnod*, ook wel, *gled*, *oaf*, de vinger was er geheel, glad, af. Kan dit *gnod* ook in gemeenschap staan met het Schotsche *to gnidge*, dat drukken, ook splijten, kloven, beteekent, en met *to knidge aff*, afchaven, afvrijven, enz.? Of is het, door verwisseling van de *l* in de *n*, hetzelfde met *gled*? In het Schotsch vind ik ook nog *to knuse*, *nuse*, nederdrukken met de kniën, slaan met de knokkels, of vuisten, ook kneden; in het IJslandsch *knosa*, *knosa*, ons *kniesen*, Nederlandsch *kneuzen*, pletteren, verpletteren. Kan

hier niet mede in verwantschap staan het Friesche *gnodse*, ook *knodse*, naar dat mij voorstaat, Nederlandsch *knods*, een groot stuk hier of daar van, bij voorbeeld, van de hand, vinger; zoo als *knods* een groot stuk van een boom is? *Gnodske* is er de verkleinende vorm van.

Gnorje, eigenlijk knorren, van een varken; verder wordt dit ook op menschen toegepast, vooral in de spreekwijze: *hij gnorret en knorret de Godsganske dei troch*, *hij docht neat as gnorjen*, hij knort en bromt den geheelen dag door, hij doet niets dan knorren. Merken wij hierbij tevens op, dat in *gnorjen in knorjen*, zoo als ook in *grauwen*, of *gnauwen*, *in snauwen*, eene soort van rijm in letters en lettergrepen voorkomt, welke in de spreektaal en oude geschriften menigvuldig gevonden wordt, daar het gevoel van maat, evenredigheid en harmonie, den mensch natuurlijk is en moet wezen. *Grauwen*, of *gnauwen*, *in snauwen*, is meer dan *gnorje in knorje*, het zegt eigenlijk zoo veel als iemand toebijten, van hier, iemand ruw en woest bejegenen, toespreken, beantwoorden, enz.

Goallinch, of *goarlinch*, een stuk hout, dat dwars over, of op, andere, het zij regt opstaande, of schuins liggende, zoo als dijkpalen, of juffers op eene schuur, geslagen wordt, om deze zoo te vereenigen en te versterken. Vergelijk hiermede *gordel*, *gordelen*, met al hunne broëders en kinderen in de verschillende Germaansche taaltakken, en in alle vormen, waarin zij zich vertoonen mogen.

Goarre, kwijning, ziekelijkheid, kwijnende toe-

stand. Mij is het niet bekend, dat men dit woord thans in onze streken van eene bepaalde ziekte bezigt, hoezeer dit vroeger zeker het geval moet geweest zijn, en het dit hier en daar in deze provincie thans nog wel mag wezen.

Goarrich, ziekelijk, kwijnend; bij voorbeeld: *hij is goarrich*, hij is ziekelijk, sukkelend; *it is in goarrige tyd*, het is een ongezonde tijd, een tijd, waarin vele menschen ziekelijk zijn. Wij zeggen ook: *omgoarje*, *omkwine*, *sukkelje*, *om-sukkelje*, sukkelen, sukkelachtig zijn, kwijnen. Welke kracht heeft *om* in deze samenstelling? Ligt daarin niet het nevendenkbeeld van zoo sukkelen, dat men nog *gaande en staande* is, zoo als men bij ons zegt? Want *om* is, zoo als BILDERDIJK, in zijne *Spraakleer*, blz. 245 en 246, het teregt verklaart, zamengetrokken uit *o-ing*, deelwoord van *o-en*, zoo als *aan* voor *a-ing* staat, van *a-en*, ademen, vloeijen, in den zin van toe- en afvloeijen, enz. De wortel, waaruit *goarre*, enz., gegroeid is, is *gar*, *ger*, *gor*, enz., in den zin van gisten, opbruischen, van hier, zuur worden, bedorven, enz. Vergelijk het Duitsche *gähren*, ons Friesch *koarjen*, Nederlandsch *koren*, in de beteekenis van overgeven, enz.

Goar, bij ons *goor*, uit de eigenste bron gevloeid, zuur, bedorven. *Goor iten*, bedorven, eigenlijk, zuur geworden, eten; *gore málke*, zuur geworden melk. In eenen overdragtigen zin: *gore praat*, vuile, smerige, taal; zoo als *zon*, *gor*, in het Angel-Saksisch dan ook *slijk* beteekent; *hij sjocht ir goor uut*, hij ziet er smerig uit, is morsig, enz. Hiermede staat ook *goartich*, gortig,

van gortige koeijen en varkens, wier vleesch aan de binnenzijde door *goartigens*, gortigheid, is aangestast, in verband. KILIAAN noemt deze ongesteldheid van het vleesch in het Latijn *chalasa*, *grando* en ook *lepra*. *Goartigens* heet zij, omdat zij zich in wilachtige en ronde korrels, waarmede het vleesch als bezaaid is, vertoont.

Goatte, in *in tongergoatte*, eene donderbui, een stortregen bij een onweder. GYSBERT heeft, deel I, blz. 153, *reyn-geal'*, regenbui, stortregen. *In gootje wetter, ieltik*, bij voorbeeld, *oer*, of *op*, *it iten dwaan*, een scheutje water, *azijn*, *op*, of *over*, het eten doen. *Goatte* is ook bij ons goot, watergoot, gevloerde, of ongevloerde, waterleiding; *goatten om it hoes*, de bekende houten waterleiders, die het water, van de daken der huizen afloopende, opvangen en uitgieten, in de regenbakken, of elders. De verkleinende vorm is *in gootje*. In het Angel-Saksisch is *gýte* *gyte*, strooming, stroomen, *gotende*, *gotende*, stroomende; in het Spaansch is *gota* een waterdrup; in het Italiaansch is *goccia*, zoo als in het Latijn *gutta* en in het Fransch *goutte*, in het oud-Nederlandsch, bij KILIAAN, *gote*, *gente* (misschien moet dit laatste *gente* zijn), hetzelfde. Deze hebben tot wortelstam *gat*, *get*, *git*, *got*, *gut*; in menigerhande en onderscheidene afgeleide vormen en beteekenissen zijn zij daaruit voortgekomen. Denk aan ons *gieten* en aan het, overdragtig genomen, *ver-geeten*, enz.

Goed, *goen* en *goedtsje*, als voornaamwoord gehezigd in de spreekwijzen: *binne*, *komme*, *ir goed?* en *goed seien dit*, *goen wer dat*, *in goedtsje jiette wat oors*, *zijn*, *komen*, *er eenige?* en

eenige zeiden dit, gene dat, en ettelijke nog wat anders. Staan deze woorden in verband met *goed*, voor zaak, ding, iets, in *jouchgoed*, *bistegoed*, jong vee, vooral rundvee, vee? Of zijn al deze woorden één, door den tijd en de uitspraak vervormd, voornaamwoord, ons *gene*, *gone*, in *deze en gene*? *Gone* wordt door KILIAAN als oud-Vlaamsch en Hollandsch opgegeven, en *gene* bestaat, zoo als men weet, nog heden. In het Schotsch vind ik *no guede*, niets, niet een greintje, niet een stip. Is dit *guede* misschien het Fransche *goutte*, in *ne goutte*, geen druppel, of is het ons *goed*? *Goen*, in *Groningerland gaun*, acht ik ten minste een met *gene*. Moeijelijker zijn *goed* en *goedtsje*. Staan deze misschien in verwantschap met *qui*, *quod*, *what*, *which*, 12 het Latijn, Fransch en Engelsch, en zoo met ons *wie*, *wat*? Andere mogen dit uitmaken!

Gol, eene afdeeling in eene boereschuur, een vak. Er zijn *twa-*, *trije-* en *fjouwergolde schoeren*, schuren met twee, drie, of vier, zoodanige afdeelingen. Wij maken onderscheid tusschen *fek*, vak, en *gol*; *fek* is een gedeelte van *it hea-gol*; *it hea-fek*, dat gedeelte van het vak, waarin het hooi zit, dat nu ledig is. In het Engelsch is *to cull* afscheiden, het eene van het andere scheiden, deelen; en dit zal wel aan ons *gol* verwant zijn. Misschien kan hier nog bijgevoegd worden *kal*, eene bogt des oevers, zeeboezem, zoo als door KILIAAN ons dit wordt opgegeven.

Gonch (de), de gang, eene smalle streek, of ruimte, die langs, of ter zijde van, de voorste kamer, of kamers, in de voorhuizinge van der

landlieden woning doorloopt, met eenen muur daarvan afgescheiden. In den buitenmuur van dien gang is gemeenlijk *de lykdoor*, de deur, waardoor het lijk uitgedragen wordt. *It fôrhuus*, voorste gedeelte van eene boerhuizing, bestaat in de grootste bij ons uit de navolgende vertrekken, van *it boethuus*, buitenhuis, waar de beesten des winters staan, af begonnen: *it fôrhuus*, het voorhuis, het kleinste vertrek; dan volgt *de poeskoken*, vroeger meer, dan wel thans, alleen in den zomer het woonvertrek des huisgezins; hierop volgt dan, en nevens deze begint de gang te loopen, *de koken*, en op deze *it binhuus*, terwijl er dan nog in de nieuwere voorhuizingen meest *in opkeamerke* aan het einde van dien gang is, hetwelk in de oudere ook wel tusschen *de koken* en *it binhuus* gevonden wordt. Wanneer wij deze benamingen verklaren willen, moeten wij ons in de vroegere eeuwen met onze verbeelding verplaatsen, en bedenken, hoe deze woningen langzamerhand uit hutten van eene zeer enge ruimte geworden zijn, zoo als wij ze thans aanschouwen. Toen bij de doorbrekende verlichting en beschaving de verblijfplaats der menschen van die des vees werd afgescheiden, bouwde men voor aan dat gedeelte, wat nu *it boethuus*, buitenhuis, heet, *it fôrhuus*, het voorhuis, tot een afzonderlijk woonvertrek voor het huisgezin. Klein en gering was dit begin in de volmakiug der woningen, zoo als overal in alle ontwikkeling. Hutten zijn ouder dan paleizen. Maar men was nu toch op den weg van vooruitgang. *De poeskoken*, waarschijnlijk zoo genoemd, bij latere vergrooting der woning, als de keuken, waar, door het be-

reiden van boter en het koken der spijzen, *poese*, gemorst, werd, alwaar men menigmaal melk en ander vocht over den grond stortte, werd nu voor *it fórhuis* gebouwd. Dan, bij het toenemen der zindelijkheid en bij de aanwinnende weelde in huisgeraden, werd er voor die morskeuken eene andere keuken, *de koken*, gezet, met eenen gang nevens haar, door eenen muur er van afgescheiden. Deze tweede *kook*-kamer konde men veel zindelijker houden, en hield haar veel zindelijker, dan *de poeskoken*, waar nu het morsigste werk verrigt werd, van waar zij den naam ontving. Dit ging al verder en verder. Men woonde alleen des winters in *de koken*, ook almede om de warmte. Haast zoude ik het vergeten hebben te zeggen, dat *de poeskoken* ook vroeger wel den naam van *mul*- of *milhuus*, middelhuis, of -kamer, droeg, het zij die benaming gelijktijdig met de eerste, of vroeger, opkwam. Later werd aan de zijde der *poeskoken*, die nu ook zindelijk moest blijven, *in molkenkamer*, melkkamer, waar *it molken*, de versche melk, staat, om voor het karnen en kaasmaken geschikt te worden, aangebouwd. *De koken* moest later, als het heilige der heiligen, ruimte maken voor *in binhuus*, binnenhuis, of -kamer, welke nu die hooge bestemming erlangde. De welgestelde en eenigzins beschaafde landman was nu ook een schrijf of leesvertrekje noodig, en hiertoe werd *in opkeamerke*, een kamertje, twee, drie, trappen hooger, dan gelijkvloers, getimmerd. Zoo zette zich de zucht tot ontwikkeling en reinheid onophoudelijk uit, tot het bouwen van *harntjes*, hoekhuisjes, grootere, in de huizinge vaak beklemd,

vaak ook vrij staande, en kleinere, toe, tot dat ruimte en de beurs haar stuitten. Opmerking verdient hierbij nog, dat *hoes* in deze samenstelling, daar de toon hier op het eerste lid der samenstelling, als het zakelijke, zoo als in de andere Germaansche taaltakken, valt, tot *huus* verzacht wordt. Verder mogen wij hier onze aandacht nog vestigen op de bijzonderheid, dat *huus* hier in de beteekenis van kamer gebezigd wordt. De reden hiervan zal wel deze zijn, dat de woonhuizen der boeren het eerst in ééne kamer bestonden. Bij de verandering van de inrigting dier huizen bleef de oude naam, zoo als dit duizendmaal het geval is. Of de benaming van *huisman*, voor boer, met de kleinheid en geringheid der eerste boerewoningen, in verhouding tot de stinzen en sloten der Edelen, of eigenerfden, in verband staat, dan of zij in oorsprong één is met het Angel-Saksische *huf-karl*, *hus-karl*, huisslaaf, wil ik hier niet dieper opdelen.

Zoo als men uit *gangen*, *gongen*, wier rijke wortel *ge*, *go*, *ko*, *cho*, is, *gonch*, in de beteekenis van eene plaats, waar men gaat, gevormd heeft, gaf men verder aan dit woord ook die van beweging, van gaan, in eene ruimte. Dus is *gonch* bij ons tevens, als elders, gang, een gang, reis; bij voorbeeld, *in lánzgonch*, een enkele gang, in het eggen van een stuk land, langs den akker; *in omgonch*, een gang heen en weder. Zoo zegt men wel eens tot iemand, welken het een of ander bevolen wordt, waarbij een gang te pas komt, en die hiertegen aan zorgt en vrij traag is tot de uitvoering, om hem aan te zetten: *dyn gonch is*

van *Dokters gonch*, uw gang is geen Dokters gang, kost u niet zoo veel moeite, als eene geneeskundige visite geld kost.

Nog gebruikt men *gonch* bij ons tevens in de beteekenis van iets, wat in eenen gang gedragen wordt. Zoo kan men in goed Friesch zeggen: *hij die in gonch mei in gonch wetter*, *mâlke*, enz., *lânze gonch*, hij deed een gang met een gang (twee emmers vol) water, melk, enz., langs den gang. Op gelijke wijze is *in gonch ierapels* zoo veel, als men in twee korven te gelijk draagt. Zoo gaat de menschelijke geest in de vorming, de afleiding en de zamenknooping der woordbeteekenissen uit en aan oikander, te werk, wanneer hij daartusschen eene meer of min naauwe verwantschap gevoelt. Ruimte, beweging en werking in die ruimte, zijn en worden voor hem één.

Greide, *greidlânnen*, groen-, weilanden. Dit Friesche woord is, als ik niet miszie, één in oorsprong met *groed*, het groeijen, en het, althans bij ons, verouderde werkwoord *groedje*, groeijen. Het is dus dicht met gras begroeid land. In het Angel-Saksisch, die volle zuster van het Friesch, is *Ʒrædas*, *grædas*, gras. *Greide* kan zamengesteld geacht worden uit *ge* en *reiden*, *ruden*, *ruten*, overig in *spruiten*, *voortspruiten*, en *reid*, riet. In het grondthema *ra*, *re*, *ri*, *ro*, *ru*, ligt de beteekenis van vloeijen, bewegen, zich uitbreiden, in allerlei rigtingen en velerlei zin. *Reid*, met voorzetting van de *w* *wreid*; *nin wreid*, niets; *wreidje*, zich uitbreiden over den grond, van de granen, het gras en andere planten.

Grien, niet alleen de bekende groene kleur,

maar ook gekkelyk in de liefde, zot verliefd, zot zich aanstellende, van een paar gelieven. *Jae binne sa grien*, zij zijn zoo gek op elkander verliefd, openbaren hunne onderlinge liefde op eene bespottelijke manier. *Griene side*, groene zijde; de linkerzijde, waar het hart zit? In eenen overdragtigen zin zegt men ook: *de lije, de smoute, side*, de luwe zijde, die zijde, waar iemand het best te genaken is, die manier, waarop iemand het best te bewegen en het gemakkelijkst tot iets over te halen is. *Dou malste him mar ris oppe lije*, of *de smoute, side oonkroepe*, gij moet hem zoo maar eens aankomen, als gij hem het ligtst tot de volbrenging van uwe begeerte kunt overhalen, hem zoo vleijen en liefkozen, dat gij hem op het gevoeligst treft. Zoude de benaming *groenen, groentjes*, van jonge, of aankomende, studenten hier ook niet mede zamenhangen? In den zin van zot, gek, onhandig, onbedreven, zoude ik dan dien naam opvatten. Bedrieg ik mij niet, dan is ons woord *grien*, in de opgegevene beteekenis, hetzelfde met het Angel-Saksische *grinu*, *grinu*, te begeerig, met het Schotsche *to green* (dat in de uitspraak *grien* is), verlangen, begeeren; *to grene, grein*, onzijdig werkwoord, verlangen, met lusten zijn, als eene zwangere vrouw. Door letteromzetting is dit *green* één met *geern, geeren, begeeren*, Angel-Saksisch *georn-an*, wenschen, verlangen; zoo als soortgelijke omzettingen van, daarvoor vatbare, letters menigvuldig zijn: bij voorbeeld, *gras, gærs, borst, Brust*, enz.

Groed, groei, kracht om te groeijen. Zoo zegt men van een kind, dat kwijnt en achterlijk is in

ligchaamsontwikkeling: *er sit nin groed yn*, er is geene groeikracht, of groei, in. Wij hebben ook nog het zamengestelde werkwoord *oergroedje*, overgroeijen, in eenen onzijdigen zin, zoo als men het noemt. Bij voorbeeld: *dat bern is oergroede fen smorgens*, dat kind is met morsigheid als met eene tweede huid overgegroeid.

Groete, *immen*, iemand snijden, slaan. *Hij het him tige groet*, in een gevecht, bij voorbeeld, hij heeft hem met een of ander scherp werktuig eene zware wonde toegebracht, of ook anders met de vuist beleedigd. Dat dit woord met het Nederlandsche *groeten* één zoude wezen, en alleen door eene boertende overdragt van beteekenis aldus gebruikt wordt, komt mij niet waarschijnlijk voor. Men kan dit woord in den zin van *beleedigen*, door slagen, stooten, snijden, enz., verwant houden aan en verklaren door het oud-Friesche *greta*, aanklagen, beschuldigen, het oud-Saksische *gretten*, tergen, als verouderd in het *Bremisch-niedersaksisch Wörterbuch* opgegeven, het Engelsche *to grate*, beleedigen, verbrijzelen, enz. Wij bezitten nog het zelfstandig naamwoord *in groede*, een lid- of lijkteeken, van eene wonde, of snede, overgebleven; en dit *groede*, daar *d* en *t* eigenlijk dezelfde letters zijn, is voortgesproten uit *groeten*, wonden.

(Het vervolg hierna.)